

GR 171 De Pinós a Paüls

Etape 13 • De Gandesa a Prat de Comte

7 de Maig de 2016

Secció de Senders del Club Muntanyenc Mollet

Text de Manel Domènech

A l'anterior etapa, tot passat per la carena de la serra de Cavalls, vàrem poder veure vestigis de les trinxeres i esvorancs a les roques per tal de defensar posicions que eren perdudes i recuperades pel valor estratègic que suposaven, successivament dia rere dia, per ambdós bàndols.

La Batalla de l'Ebre (i II)

"La Serra de Cavalls crema"

Tarazona en el seu llibre *"Sangre en el Cielo"* diu: *"La Serra de Cavalls crema. Crema més que cap altra línia del front. L'artillera està destrossant posicions que tres mesos abans havia conquistat el V Cos d'Exèrcit sota el comandament de Líster. La caça enemiga no s'aparta d'aquell lloc ni tan sols per omplir els tancs de gasolina"*.

Franco canvia d'estratègia i decideix abandonar l'atac pels flancs i conquerir aquell territori pam a pam —en un atac frontal— costi el que costi, pels cims de la Fatarella i els de Cavalls.

La primera ofensiva franquista és el dia 7 de setembre de 1938 que, amb dificultats, els republicans aconsegueixen aturar des del barranc de la Vimenosa (Corbera d'Ebre). Dies després, el 14, es produeix una nova ofensiva franquista que, aquest cop, els permet conquerir la punta del Cucut, també a Corbera, amb el suport i cobertura d'una important força d'artilleria, que el propi general García Valiño diu: *"és la més potent massa artillera de la guerra"*. L'ofensiva es dirigeix cap a Camposines i l'11 d'octubre n'ocupa una part del terme.

Som a l'agonia, el final és a prop. A les acaballes d'octubre, la darrera ofensiva de les tropes franquistes arriben fins a Móra d'Ebre per tal d'encerclar les tropes republicanes que encara romanen a la Serra de Cavalls i acabar la seva resistència. A Corbera d'Ebre, emplacen tres-cents canons d'artilleria i en el mateix dia cauen sobre les posicions republicanes nou mil tones d'obusos i vuit mil tones de bombes de l'aviació. I tot, en un front de poc més d'un quilòmetre.

Soldats republicans (Font: abc.es).

El 4 de novembre els franquistes ocupen Miravet, dos dies després Benissanet, l'endemà Móra d'Ebre i Camposines; el 15, la Fatarella i el 16, Riba-roja.

Els comandaments republicans ordenen l'evacuació i, a les ordres del general Manuel Tagüeña, la tropa creua el riu Ebre per darrera vegada, per Flix, ara però en sentit invers. A quarts de cinc de la matinada del dia 16 de novembre retiren les passarel·les i es vola el pont; la batalla s'ha acabat. A les deu del matí, entren a Flix els tancs i les primeres tropes franquistes.

El testimoni de la ferralla

Mesos i anys després d'acabada la guerra, recollir la ferralla que els combats havien escapat per aquests indrets fou una trista i arriscada manera de poder malviure. Sovint, explosions de bombes que no havien esclatar produïen noves víctimes. Aquestes restes que no fa gaires anys encara es trobaven, no fan ara altra cosa que certificar l'acarnissament que es patí en aquest front.

Bateria nacional (Font: rayosycentellas.net).

Estanislau Torres, en el seu llibre *"Indrets i camins de la Batalla de l'Ebre"* ens explica que: *"Cavalls (potser encara més que Pàndols) va ser una de les zones on més ferralla i altres materials es van recollir a tota la zona on es va desenvolupar la batalla de l'Ebre..."*

"Segons càlculs realitzats per Lluís M. Mezquida i Gené en el seu llibre 'La Batalla del Ebro' de les 60.000 tones de ferralla que es van recollir en tota la zona, 40.000 tones devien procedir del polígon format per : Pàndols-Cavalls-Camposines-Vilalba-Gandesa-Corbera".

Diari de Joan Guará i Serres, fill de Pinell de Brai

Sovint s'afirma que la història l'escriuen els vencedors i sovint és cert, però no només; també els vençuts l'escriuen, i la fan pública quan es possible, amagada fins que el temps transcorregut i un canvi social i polític s'encarrega de situar les coses en el seu lloc. Llavors, la història té els testimonis perquè pugui ser jutjada amb rigor suficient, que permeti emetre una sentència ajustada als fets.

Com un exemple d'això, em plau presentar-vos un resum de les memòries de Joan Guará, un membre de la *"Lleva del biberó"* que va patir com tants i tants aquell horror. Que el va sobreviure, i que a més a més, va haver de patir-ne un llarg càstig afegit que ho fa constar en el seu escrit. És un testimoni més que s'afegeix a molts altres treballs que, acabada la dictadura, es fan públics, per a posar-los a l'altre plat de la balança que sosté la "senyora justícia".

No és possible reproduir tot el seu contingut -i no per manca d'interès- m'he limitat a fer-ne un resum de diferents aspectes, situacions i anècdotes que li va tocar patir més que no pas viure.

Joan Guarí i Serres

"...vaig ser un dels molts que vam fugir del poble. Tenia 17 anys i a pesar de la meva poca edat i experiència, la vaig encertar momentàniament. No us podeu imaginar l'escena de dolor que va significar pels meus pares, i majorment per la meva mare que no vivia bona, veure's de cop i repic separada d'un fill que se n'anava sense destí fix, i tenint molt en compte la particularitat, que a més de la separació, produïda per l'arribada del front de guerra al riu Ebre, quedant jo a la part esquerra del riu, ho sigui a la part de Catalunya, i ella a l'altre. Una separació que es va produir el dia 1 d'abril del 1.938, i que entre unes i altres coses es va prolongar fins el dia 30 de Maig del 1.940."

"...ens vam engrescar el Pedro de Guardamontes i jo en anar voluntaris al front de guerra, amb la fi que almenys una mica ens donarien per menjar, tota vegada que la gana que tenia era molta i en la particularitat que com sigui que érem de la quinta del 1.941 i la del 1.940 ja estava incorporada, consideràvem que no tardarien molt de temps en cridar-nos a nosaltres

"Mort d'un milicià", una imatge icònica del fotògraf Robert Capa (Font: ecribouille.net).

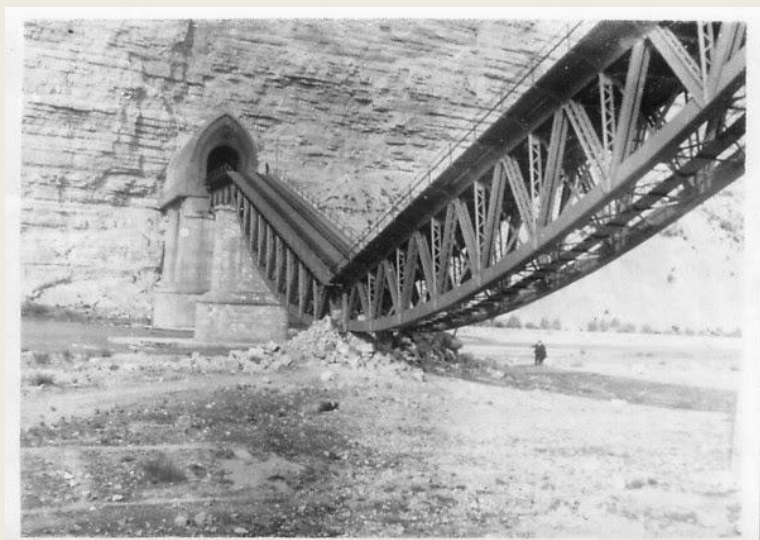
L'hora del ranxo al bàndol republicà (Font: pinterest.com).

també..."

"...Des del dia 25 de Juliol fins el 16 de Novembre del 38, va haver-hi un constant enfrontament dels dos exèrcits contendents per les serres de Pàndols i Cavalls i a tot el territori que en la gran corba que fa el riu de Riba-roja fins al mar."

"... No recordo gaire bé si va ser el dia 14 o el 15 d'agost, quant hi va haver per la nostra part un atac a les posicions feixistes pel sector nostre, o sigui el de la 27ª Divisió, acció que de moment va progressar, ja que varen arribar fins a les parets de Gandesa. Però mica en mica i degut al constant desgast que teníem per no disposar de la necessària forma, tant humana com material, vam tenir que replegar-nos a les trinxeres que ocupàvem abans de l'atac..."

"...El dia que podia arribar el subministrament a les posicions bé arribava i menjàvem, però el dia que per causes molt naturals en una guerra, no podia arribar a les trinxeres, doncs no en teníem, gràcies em podem donar a les ametlles i raïms, que en part eren una mica verds, però la gana era tanta que ens els menjàvem exposats que ens sobrevingué algun contrapunt en caràcter digestiu..."

Antics ponts de la carretera (dalt) i ferroviari (baix), a Faió i sobre el riu Matarranya, esfondrats durant la retirada republicana (Fonts: camping-portmassaluca.es i hoysalgoenmoto.blogspot.com, respectivament).

"... Un altre problema era l'aigua. Ens havíem de valer totes les forces d'aquelles rodalies d'un pou, però per la gent que hi anàvem a treure aigua, no donava abast i moltes vegades en lloc d'aigua en trèiem fang, menys mal que a Corbera n'estaven el cellers plens de vi, per cert molt bo, i anàvem a buscar-la en animals de càrrega i també en galledes de la cuina..."

"...També vull relatar que les forces que combatien al cim de la Serra de Pàndols, a la cota 705 coneguda pels pinellans per "La Punta Alta", es disputaven l'aigua de la font de Santa Magdalena, entre els dos bàndols a base d'acarnissats combats amb bombes de mà per les nits... Tot això va costar un balanç de consideració en relació a les vides que es perdien, doncs les rodalies de la font eren plenes de soldats morts."

"...esdevingué el dia 3 de Setembre, el dia més cruel per mi de tota la campanya de la guerra, no solament per mi sinó per tots els combatents que hi vam participar. Fou el dia que les tropes d'en Franco varen reprendre la reconquesta de les terres de l'Ebre seriosament. Em recordo, que va ser un dia d'aquells que a punta de dia presagien d'haver de passar alguna calamitat, o alguna cosa dantesca. No va trigar gaire en demostrar el que havia de ser el dia."

"...A les deu del matí es va presentar l'aviació franquista i ens va fer un petit bombardeig com avís. Acte seguit començà l'artilleria a disparar per tots els caps i cantons. Aquesta acció va ser tan densa en un front tant reduït de tres quilòmetres aproximadament, que no va quedar res sense batre, massacrant totes les fortificacions que es varen construir amb el transcurs del mes d'agost."

"...varen penetrar per les nostres posicions un grup de tancs —almenys una vintena— que ho van acabar de destrossar tot. Després sí, cap a la una de la tarda es va produir l'assalt definitiu per les forces de peu. Em recordo que sortien de les seves posicions arrossegant-se com

escarabats, fins arribar al peu de les nostres, que distaven uns cent metres les unes de les altres."

"Quant ja sortíem per la trinxera d'evacuació, ja en retirada, en va caure una al mig de tots —veieu si eren a prop— i a mi em va ferir al peu dret de poca importància, que de moment no me'n vaig donar ni compte. Més tard, en la retirada, vaig arribar a l'ermita de Santa Madrona de Corbera, i allí em varen curar...."

"...Darrera les nostres primeres posicions hi havia una segona línia fortificada, en un teixit de fil-ferrada molt conjuntat per detenir els feixistes en cas de rompre la primera, que no va servir per res per al que es va construir ja que les forces enemigues hi varen fer passar els tancs primer i ho varen aixafar tot."

"...La fil-ferrada n'estava plena de morts i ferits, era una vertadera escena dantesca el que allí va succeir. Uns que demanaven assistència per estar ferits i enganxats, uns altres que ja no tenien forces ni per això..."

"...El total de components del 491è. Batalló de la 123ª Brigada Mixta, que ens vam reunir a la Vall de la Torre¹ el dia 4 de Setembre, a l'endemà, vam ser: 11 soldats, 1 sergent, 1 tinent i 11 comissaris polítics. I quin encert, entre els onze soldats supervivents estàvem els tres d'El Pinell, o sigui que a cap de tots ens havia passat res d'important..."

En Joan el fan presoner el 21 de Gener de 1939 les tropes franquistes i no es podia ni imaginar, quan creia que tot havia acabat, el calvari que l'esperava.

"El primer poble de concentració de presoners va ésser Calaf, una població de la província de Barcelona, quasi tocant ja la de Lleida, després de passar tota la tarda i nit sense menjar, passant la nit al ras, només amb la manta que havia de compartir amb Sunyer —a ell li havien pres i no li havien donat cap—, a fi de poder combatre el fred, que en va fer molt —era la nit del 22 de gener—. No cal ni dir-ho, seguts un al costat de l'altre, la manta a sobre i tota la nit tremolant. Em recordo que Sunyer d'en Clec deia " No hem mort a la guerra , però aquesta gent van per fer-ho ells..."

Era només el principi d'un llarg itinerari. Sovint viatjant en vagons de bestiar per anar a camps de concentració i de treball com els de "La Vidriera" a Avilès, el tristament cèlebre de Miranda de Ebro, els de Ribadesella, Arízun, Reus (camp d'allistament), "Miguel de Unamuno" a Madrid, i per últim Ceuta. Quatre anys i mig de "penitència" per ésser "desafecto

¹ Es refereix a la Vall de la Torre d'Almucátén: la vàrem resseguir en l'etapa anterior (la 12), de Riu Sec a Gandesa. Vàrem esmorzar ben a prop de la Torre d'Almucátén. (Nota de J. Luque)

al Régimen". Sempre vexat, escarnit i sovint maltractat i pegat. Sempre en condicions veritablement infrahumanes.

"Els vaig fer saber al pares que estava a Avilès, que em trobava bé i que m'enviessin diners, si en tenien, que jo estava molt desvalgut i pensava molt en ells..."

"Vaig tenir sort, estaven a casa, em varen contestar i em varen enviar un gir postal de 50 ptes, que em van servir per comprar-me algun pa de figues i alguna llauna de sardines, i també algun xusquet. Com sigui que no tenia plat per menjar, un dia vaig arregar una llauna plana, la vaig doblegar i vaig fer un..."

En el capítol que ell titula: 3ª PART DE LA MEVA VIDA (Continuació del Calvari) on reflecteix fil per randa tot una seguit de fets semblants als que ja ha explicat, però ara amb un final feliç.

"...El dia 22 d'agost de 1943, podia tornar a abraçar als meus pares i familiars i aquesta vegada per no tornar a marxar mai més. Aquí jo donava cloenda a cinc anys passats per mi, en els que es troba tota mena de calamitats passades. Com ja faig referenciar al començament d'aquestes memòries, varen aparèixer en la meua vida, els quatre genets de l'apocalipsi."

"La guerra i la mort varen ser els principals, després la fam, que també va obtenir la seva part de protagonisme en gran mesura. Per últim la pesta va estar representada per una infinitat de malalties, molt pròpies d'aparèixer en quan un col·lectiu com en aquest cas Espanya, es va veure sotmès a suportar uns considerables anys i no dies, un trànsit que qui més qui menys ens va abastar tots."

...

A ell, i a tots aquells herois, un record d'admiració i gratitud.

Per a saber-ne més

<http://usuaris.tinet.cat/cebe/catala/documents/Diari%20Joan%20Guari.pdf>

Aquí trobareu, íntegre, el diari d'en Joan Guari i Serres.

https://issuu.com/xavicalzada/docs/la_batalla_del_ebro_1938

Xavier Calzada (www.xavicalzada.com) es un fotògraf nascut a Barcelona el 1974. Interessat en fotografia del folklore i esdeveniments culturals. Ha preparat un llibre electrònic (e-book) amb fotografies recreatives de la batalla de l'Ebre, en blanc i negre. Aquí teniu l'enllaç. Necessitareu que el vostre navegador tingui instal·lat l'Adobe Flash Player (el podreu trobar [aquí](#) en cas de necessitat).